

DE AANVAL VAN HET 4DE JAGERS TE VOET OP LANDEGEM OP 31 OKTOBER 1918

In zijn dagboek, uitgegeven door zijn kleindochter Inge De Bruyne, geeft Luitenant Valère De Boodt een relaas over de aanval van het 4de Jagers Te Voet in Landegem op 31 oktober 1918.¹

In dat dagboek staat een tekening van het aanvalsplan met op de achterkant een verklarende beschrijving van dat plan; dit is het volledige operatie-order van het regiment. Als we dit order aanvullen met informatie uit andere bronnen is het mogelijk om de weg van de aanval, de organisatie en het resultaat ervan te bespreken.

Valère de Boodt

Valère De Boodt wordt op 27 augustus 1894 in Nieuwmunster geboren. Zijn vader is gemeenteontvanger en sluismeester.

Eind juli 1914, vlak voor het uitbreken van de oorlog, behaalt hij aan de Normaalschool van Torhout zijn onderwijzersdiploma. Tijdens de eerste hectische maanden van de Grote Oorlog zwerft hij rond in de Westhoek, om ten slotte naar Rouen te vluchten waar hij als koster werkt totdat hij in juni 1915 wordt opgeroepen voor zijn militaire dienst. In het instructiekamp van Auvours wordt hij opgeleid tot brancardier. In oktober 1915 vertrekt hij naar het IJzerfront waar hij twee jaar verblijft. Op 4 oktober 1917 vertrekt hij naar Normandië voor een versnelde opleiding tot onderofficier. Het zijn maanden van harde drill en studie.

Amper terug aan het front ondergaat hij in het eindoffensief zijn afschuwelijke vuurdoop als kandidaat-onderluitenant.

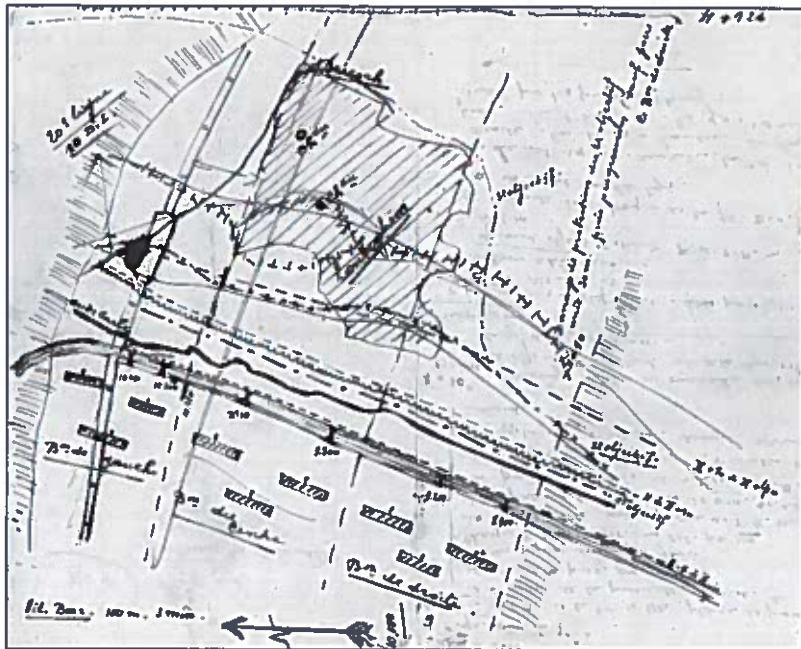
¹ Davidsfonds Leuven, 2007.

Na de demobilisatie wordt hij aangesteld als hoofd van de jongensschool in zijn geboortedorp Nieuwmunster. Telkens wanneer hij in de geschiedenislessen de Grote Oorlog weer tot leven brengt, hangen de leerlingen aan zijn lippen. "Als meester De Boodt vertelde, dan kon je in de klas een speld horen vallen!"

Valère De Boodt krijgt zeven kinderen. Hij overlijdt te Brugge op 13 september 1982.

Het aanvalsplan

Een officier die zijn manschappen moet inlichten over een nakende operatie doet dit volgens een vast patroon. De informatie die hij heeft gekregen op het regimentshoofdkwartier wordt langs de hiërarchische weg doorgegeven tot op het niveau van het peloton. Om de informatie te visualiseren is het gebruik van een kaart aangewezen maar in die tijd waren stafkaarten niet op elk niveau beschikbaar. Valère De Boodt heeft dan ook noodgedwongen de kaart overgetekend.

Op het punt 10300 (op de kaart 2de X links) werd het kanaal overgestoken.

Het vaste patroon in een briefing bestaat uit de oriëntatie, de situatie en de opdracht. De bijhorende tekst die De Boodt tijdens de briefing noteerde was enkel voor zichzelf als geheugensteuntje bedoeld.

Op de kaart staan volgende oriëntatiepunten getekend:

- aanduiding van de noordelijke richting;
- de schaal van de kaart 1/10.000;
- belangrijke punten op het terrein in Landegem:
 - * het Schipdonkkanaal;
 - * de spoorweglijn;
 - * de spoorwegbrug;
 - * het station van Landegem;
 - * de Oude Kale;
 - * de dorpskern;
 - * de beide kastelen op de Poeldendries;
 - * de Stationsstraat;
 - * de huidige Dennendreef;
 - * kruispunt Dennendreef/Stationsstraat aan de kerk van Landegem.

De situatie wordt als volgt aangegeven:

- linker- en rechter grens van de regimentssector;
- links het 20ste linieregiment van de 10de ID;
- de opstelling van het regiment in lijn met 3 bataljons, de grenzen van de bataljonssector worden aangegeven met stippellijnen.
 - * Het linkerbataljon of 1ste bataljon met 1ste, 2de, 3de en 4de compagnie. Twee compagnieën in lijn naast elkaar en één compagnie erachter dwars over de spoorweg. De 1ste compagnie bevindt zich ten noorden van de spoorweg, de 2de compagnie, die door Valère De Boodt wordt geleid, staat ten zuiden van de spoorweg.
 - * Het middelste bataljon of 2de bataljon met de 5de, 6de, 7de en 8ste compagnie. Weer met twee compagnieën in lijn naast elkaar en één compagnie centraal erachter.
 - * Het rechterbataljon of 3de bataljon met de 9de, 10de, 11de en 12de compagnie.

De opdracht zelf:

- De verschillende oversteekplaatsen zijn gemarkeerd met X. Per compagnie wordt er één overgang voorzien. De getallen verwijzen naar de mijlpalen die langs het kanaal staan en ook op kaart zijn aangeduid.

- Er worden drie objectieven aangeduid met in de marge telkens de vermelding van de timing:
 - * uur H-5 over het kanaal;
 - * uur H +10 de Oude Kale overgestoken: het eerste objectief;
 - * tussen uur H+10 en uur H+40 wordt het open terrein overgestoken tot aan de bebouwde kom van Landegem dorp: het tweede objectief;
 - * uur H+90 wordt er een dekkingsvuur van de artillerie voorzien. Onderaan de kaart staat de progressie van het dekkingsvuur: 100 m om de 3 minuten.
 - * het derde objectief is de inname van Landegem tot voorbij de kasteeltjes op de Poeldendries. Dit is enkel voorzien voor het linker- en middelste bataljon. Het rechterbataljon moet de rechterflank beschermen. Het derde objectief moet op uur H +1,26 ingenomen zijn.

De tekst biedt hierin wat meer duidelijkheid: het uur H is het moment van uitvoering. Het uur H van de aanval is om 06.25 uur van de 31ste oktober 1918.

Onderstaande tekst moet Valère De Boodt aan zijn manschappen geven om het plan te verduidelijken:

Op de linkerbladzijde:

- Uur H-5: vijf minuten voor het begin van de aanval moeten de troepen aan het kanaal staan. De volgorde is: eerst de twee schutters met Chauchat-machinegeweren, de dragers met de planken, de grenadiers en de Viven Bessières-schutters.

Op de rechterbladzijde:

Vertrek op het uur H-60

- Op het uur H-5 minuten neemt het regiment stelling aan het kanaal.
- Het dekkingsvuur wordt 100 m om de 3 minuten verlegd.
- De aanval start op het punt 10.300 van de kanaaloever waar de twee schutters met Chauchat-machinegeweren van de leidende compagnie dekkingsvuur geven aan de genie die de loopbrug zal installeren.
- Op teken van de genie trekken de pelotons man per man achter elkaar over de loopbrug.

Début à H. 60
 Progs. 100m. en 3'

H. 500 - 37. N. de la Cie de tête. place de port
 et d'ordre de la paroielle et prot. de
 plant. de la paroi. par le génie
 → au signal donné par génie
 Chaque P. successiv. en col. par un
 → avec en tête une équipe de F. A. out-
 se de porteurs de planches de 9m. enla-
 chés par grenades et suivis de V. B. -
 Ils qui ont été précéd. par cette et
 se déploie, s'arrête. derrière arriere
 l'ennemi

H+30°
 2e phase
 L'ennemi se met en marche vers le
 objectif. entent station des vil-
 lages de l'arrière.

Arrêt 30m.

1re phase vers objectif final. - On se par... les
 de l'ennemi.
 Entent. châtiments. -
 Quand objectif est atteint H. de F. A. →

Position
 Ici revient de l'attaque de la 1re Div. P.
 Ce 4: ch. expl. vers la ligne.

H. P. de fait. des port. derrière. la Cie de
 droite. la limite à hauteur de la
 paroi. - à l'heure H. - la zone est re-
 châtie par les postes intelligents.

- De volgorde is: een groep fuseliers gevolgd door de dragers met de 4 meter lange planken begeleid door grenadiers en tenslotte de Viven Bressières-schutters.
- Zodra de linie de Oude Kale heeft bereikt, moeten de mannen zich verspreiden en dekking zoeken. Einde van deze fase 1 om H+10.
- Tussen H+10 tot H+30 volgt de tweede fase.

- De artillerie legt een dekkingsvuur op het 2de objectief, het rangeerstation van Landegem inbegrepen. Stoppen op 30 m van het 2de objectief.
- Op het uur H+90 volgt de derde fase: aanval tot aan de oostelijke rand van dorp en de twee kastelen bevrijden met uitzondering van het linker bataljon dat in zijn stelling blijft.
- Zodra het 3de objectief wordt bereikt moeten de mitrailleurs en machinegeweren posities innemen.
- In geval de aanval van de 7de divisie mislukt, zal het 4de jagers langs het kanaal het front exploiteren.
- Het peloton patrouilleurs blijft achter de rechtercompagnie met de rechterflank ter hoogte van de passerelle op het uur H. Daarna wordt hun opdracht herleid tot het station.

De uitvoering van het plan

Het plan laat reeds de nieuwe tactiek van het Belgische leger zien. Tijdens de defensieve operaties aan de IJzer werden de drie regimenten in de linie gezet maar de bataljons werden achter elkaar geplaatst. Zo kreeg men vooral een sterke verdediging in de diepte. Tijdens het offensief komt daar verandering in. De pas gevormde Infanteriedivisie (ID) beschikt over drie regimenten maar zal er maar twee in de linie zetten en één regiment in reserve houden. Op die manier kunnen er aflossingen uitgevoerd worden en blijven de mannen maximaal tussen de vier tot zes dagen in de eerste linie. De bataljons worden wel naast elkaar in de linie gezet. Dit is noodzakelijk want het aantal kilometers front dat moet worden bezet is stukken groter dan de 19 kilometer van het IJzerfront.

De nieuwe organisatie en het tactisch concept stelden minder eisen aan de leiding van de legerafdeling maar des te meer aan de lagere officieren in de bataljons en compagnieën.

Op 31 oktober 1918 bevond het offensief zich in de vierde en laatste fase. De verliezen aan manschappen, opgelopen in de vorige drie fases waren nog niet volledig gecompenseerd en het verlies aan bekwame, ervaren lagere officieren al helemaal niet. Valère De Boodt ontvangt zijn benoeming tot hulponderluitenant op 28 oktober, aan de vooravond van de aanval.

Toen de genietroepen, aangevuld met infanteristen van het 1ste regiment Jagers Te Voet, naar voren kwamen met het nodige brugslagmateriaal

werden ze door de Duitse vijand genadeloos neergemaaid. Het open terrein en het ochtendgloren maakten hen tot een perfect doelwit voor de Duitse mitrailleurs. Vanaf de huidige Maalderijstraat kwamen de infanteristen op 800 m binnen het bereik en het gezichtsveld van de Duitse mitrailleurs. Ook de manschappen van het 4de Jagers Te Voet die klaar stonden om het kanaal over te steken kregen de volle lading.

De Duitse mitrailleurs zaten in goed voorbereide stellingen parallel met de Stationsstraat, de huizen aan het kanaal ter hoogte van Landegemdorp en de Bovenstraat. De helling in het terrein zorgde voor nog een bijkomend voordeel voor de Duitse verdedigers. Hier en daar wordt er zelfs gesproken over het bestaan van een bomvrije onderstand.

Alhoewel de Duitse uitgedunde troepen, met nog 60-80 man per compagnie, sterk in de minderheid waren, was hun vuurkracht door de aanwezigheid van de mitrailleurcompagnieën niet aangetast. De vuurkracht werd zelfs verstrekt door de aanwezigheid van een compagnie *Minenwerfer* (mortieren), recent aan de Duitse bataljons toegevoegd. De Duitsers beschikten dan ook nog eens over hun artillerie die zich in de loop van de voorgaande dagen had kunnen inschieten. Het zijn deze *Minenwerfer* die de hoeve Standaert op de Heirenthoek in Landegem met schrapnels beschieten. De infanteristen, waaronder Florimond Pynaert, die waren afgedwaald van de sector van het 13de linie die ten noorden van de spoorweg lag, werden nogmaals verjaagd. Op de gevel van de stallingen van de boerderij Standaert zijn de inslagen nog steeds zichtbaar.

In het verslag van Valère De Boodt² lezen we *“Ondertussen werd de aanval op Landegem voorbereid. Deze werd op 31 oktober om 5.25 uur ingezet met voorbereidende beschietingen. De vijand reageerde direct met een beschieting van gasgranaten. De overtocht van het kanaal was een uur later gepland. De genietroepen en een twintigtal soldaten probeerden met vlotbruggen - strozakken van ongeveer een halve meter dik en met een oppervlakte van negen meter - het kanaal te naderen maar de Duitse mitrailleurs begonnen meteen hevig te schieten: 32 mannen werden gedood. 82 mannen raakten gewond en de genietroepen slaagden er niet in de vlotbruggen over het kanaal te krijgen. De aanval was mislukt.”*

Door het hevige mitrailleurvuur slaagde de genie er niet in de Habertzakken op het kanaal te krijgen en de passerellen te plaatsen. De paar machinegeweren kunnen hier weinig tegenover stellen en de Duitse linies

² I. De Bruyne, *We zullen ze krijgen! Brancardiers aan het IJzerfront. 1914-1918*, Davidsfonds Leuven, 2007, p. 227.

bevinden zich buiten het bereik van de granaatwerpers en Viven Bessièreschutters. De Duitse Maxim 08/15-machinegeweren met het effectief bereik van 2000 m en 500 schoten per minuut hebben dus vrij spel. Tevens hebben de Duitsers in hun voorbereiding voor het perfecte veld gezorgd. Alle obstakels of mogelijke dekkingen zijn verwijderd. Als enige dekking tegen de Duitse kogels rest voor de Belgische soldaten enkel het lage talud van de kanaalberm. De meeste Belgische compagnieën hadden na dagenlange strijd nog een sterkte van 150-200 man.

In de Duitse regimentsgeschiedenissen gepubliceerd na de oorlog³ vinden we informatie over hoe zij de slag hebben ervaren. De verdediging wordt door de 16de Bayerische Infanterie Division (BID) gevoerd. Naast het 11de BRIR (Bayerisches Reserve Infanterieregiment) beschikt het ook over het 8ste en het 14de BRIR (Bayerisches Reserve Infanterieregiment). Omdat de regimenten onderbemand zijn, is het niet mogelijk om één regiment in reserve te houden. Deze groepering zal instaan om waar het terrein het toelaat, met de opstelling van mitrailleurs het verdragend gevecht te voeren. Op die manier hoopt de vijand tijd te winnen om zich achter het Schipdonkkanaal te kunnen opstellen. Het 11de zal positie nemen tussen Deinze en Nevele; vanaf Vosselare tot de grens met Landegem neemt het 14de stelling en het 8ste wordt uiterst noordelijk geplaatst tegenover het 4de Jagers Te Voet⁴.

De informatie uit het dagboek van het 8ste is zeer summier te noemen⁵: *“31-10 probeert de tegenstander na een sterke artillerievoorbereiding het Lyskanal (= Schipdonkkanaal) bij het 8^e IR en ook bij het naburige regiment over te steken. Ondanks alle inspanningen kan hij die overtocht niet afdwingen.*

Het regiment leed tamelijke zware verliezen - de laatste van de wereldoorlog.

Eind oktober-begin november trekken de Duitse legers langzamerhand terug van de Hermann-Stellung naar de Antwerpen-Maas-stelling. De aftocht gebeurt in gesloten formatie en orde.

Begin november trekt het regiment naar de stelling Gent-Merelbeke, van hier verder om de Maas-Antwerpen-stelling te betrekken over Overmere waar op 11-11 het nieuws van de wapenstilstand binnenloopt.”

³ Zie verder in dit tijdschrift.

⁴ Zie verder in dit tijdschrift.

⁵ De volledige tekst staat verder in dit tijdschrift.

De geschiedenis van het 14de, dat stelling had genomen tegenover het 14de Linierregiment, is uitgebreider⁶:

20 oktober tot 1 november 1918

"In de frontsector van de divisie lagen wij deze keer in het midden: rechts van ons het 8^e, links het 11^e BIR. Vele sectoren hadden als natuurlijke hindernis de gekanaliseerde Leie⁷ voor zich en waren op die manier goed beschermd tegen vijandelijke verrassingsaanvallen.

In onze sector waren twee bataljons ingezet: van 20 oktober tot 24 oktober III/14 en II/14; van 25 oktober tot 29 oktober I/14 en II/14; van 30 oktober tot 1 november I/14 en III/14.

Reeds op 21 oktober kwam de vijand nader, eerst voorzichtig met verkenningspatrouilles. In de volgende nacht kwam hij met een sterkere troepenmacht en bezette op de andere oever de ene hoeve na de andere⁸ en nestelde zich in het terrein tussen de hoeven. Bietenbladeren, die nog heel onlangs als camouflage werden gebruikt en verdord op de oever lagen, verrieden ook dat de tegenstander 's nachts posten tot bij het kanaal had vooruitgeschoven.

Af te leiden uit de uniformen stonden Engelsen⁹ of Belgen tegenover ons. Wij spanden ons natuurlijk in om het verblijf van de vijand aan de andere kant zo ongemakkelijk mogelijk te maken en vaak, toen onze artillerie en de mortieren hun vuur concentreerden op een hoeve, zag men plots een groep Belgen of Engelsen dwars door het veld zo snel mogelijk wegluchten.

De reactie liet meestal niet lang op zich wachten en onze reservecompagnies werden ook vaak gedwongen uit te wijken naar andere plaatsen. Ook de commandopost van het regiment moest wegens beschietingen, die ook verliezen in de communicatiepeloton tot gevolg hadden, twee keer van plaats veranderd worden en bevond zich uiteindelijk in Baarle.

Omdat er rekening moest mee worden gehouden dat van vijandelijke zijde zou geprobeerd worden de Leie¹⁰ op een of andere plaats over te steken, werd al het mogelijke gedaan om de verdedigingskracht van onze stelling te versterken en weldra zaten we achter prikkeldraadversperringen in

⁶ De volledige tekst staat verder in dit nummer.

⁷ Dit is het Schipdonkkanaal.

⁸ Op de Heirenthoek in Landegem.

⁹ Dit klopt niet, de tegenstanders in Landegem waren Belgen.

¹⁰ Hier wordt het Schipdonkkanaal bedoeld.

schuttersnesten; hier en daar ook in bomvrije schuilplaatsen. De reservecompagnies maakten beschutte en verborgen toenaderingswegen. Toen de toestand rustig was, mocht ook telkens een compagnie naar Gent naar de bad- en ontluizingsinstellingen trekken. Gent, de etappenstad die wij vroeger zo graag bezochten, lag nu maar op 10 km achter het front in het operatiegebied. Daar bij het 11^e IR het gevaar groter was dat de vijand zou proberen het Schipdonkkanaal over te steken dan bij ons, werd wanneer een compagnie vertrok om te gaan baden, zij iedere keer door ons op die plaats vervangen.

De vrees was niet ongegrond dat de vijand van plan was het Schipdonkkanaal over te steken. Het duurde niet lang of er zetten zich vijandelijke aanvallen in bij Landegem en Nevele zonder dat de vijand echter zijn gewenste doel kon bereiken. Daartegenover boekte de vijand succes bij herhaaldelijke aanvallen verder naar het zuiden bij Deinze. Dit maakte het noodzakelijk om het front achter de Schelde te verleggen.

In de nacht van 1-2 november moesten wij ons bij deze beweging aansluiten. In de duisternis van de nacht trokken we op overvolle wegen door Gent, rustten daar uit en werden daar van proviand voorzien en nadat een deel van de compagnie de rest van de nacht nog in huizen had doorgebracht, begaf de compagnie zich naar de nieuwe stelling, de Gent-stelling.

Aan verliezen hadden we in de Hermann-Lys-Stellung 3 doden, daaronder de aanvoerder van de 1^e compagnie reserveluitenant Vogel en 21 gekwetsten."

Zo effectief als de Duitse artillerie was, zo afwezig was de Belgische artillerie. Althans dat was volgens de legerleiding de oorzaak van het falen van de aanval. Omdat het Duitse geschut ingeschoten was, kon het te pas en te onpas de aanvoerzones onder vuur nemen maar ook voortdurend tegenvuur geven als de Belgische artillerie erin slaagde een schootspositie te bezetten.

Het doel van de Duitse artillerie in de tien dagen durende beschietingen was duidelijk: de kruispunten en verplichte doorgangen onder vuur nemen, gebruikmakend van verschillende soorten munitie, om de aanvoer en afvoer te hinderen. De noordelijke en zuidelijke uitvalswegen van Hansbeke, het station van Hansbeke, de wijk Ro, het kruispunt met de Warandestraat, de Merendreestraat en het kruispunt kapel Reibroek werden systematisch gevisieerd. Zodra de Belgische artillerie zich vertoonde, werd ze onder vuur genomen door de Duitse zware artillerie. Vanuit de kerktorens achter de frontlinie slaagden de Duitse *Schallmesstrupps* en *Lichtmesstrupps* (verkenningstroepen) erin om de posities van de artillerie vast te leggen

waarop een beschieting door de Duitse zware artillerie volgt. Ook de Duitse luchtmacht liet zich gelden met een bombardement.¹¹

Na de aflossingen van 27 en 28 oktober in de eerste linies, werd de artillerie bewust uit de gevechtszone gehouden. Pas in de nacht van 30 op 31 oktober gingen de officieren van het 13de regiment artillerie de paaltjes slaan op de wijk Ro waar de stukken, een paar uur later, positie zouden nemen. Er werd slechts een voorraad munitie aangelegd voor één dag en ondanks de Duitse activiteit werd er niet teruggevuurd om de posities niet te verraden. Van voorwaartse waarneming was er op 31 oktober geen sprake. Ook de observatieballon van onderofficier Amédée Bodeux werd op die dag door de Duitse vliegtuigen neergehaald. Wegens de duisternis was waarneming en geleiding van het vuur vanuit een vliegtuig niet mogelijk. De effectiviteit van het één uur durende dekkingsvuur is dan ook te verwaarlozen. De artillerie begon de beschieting zoals voorzien, maar reeds om 7 uur kwam de vraag om de cadans te verlagen en om 8 uur werd het vuren gestaakt. In zijn dagboek¹² meldt het Duitse regiment het verlies van 3 doden en 21 gewonden. Uit het dagboek¹³ blijkt ook dat het vuren storend was in het achterliggende gebied tussen de frontlinie en Baarle maar dat was niet wat beoogd werd. Het doel was het uitschakelen van de loopgrachten en mitrailleurs opgesteld in de frontlinie aan het kanaal en zo de Duitse verdediging te verlammen. De doden vielen vooral in de eenheid die instaat om berichten van hoofdkwartier naar hoofdkwartier over te brengen. Het is een steeds terugkerend fenomeen als de artillerie een aanval moet ondersteunen zij angst heeft om op de eigen troepen te vuren.

Tussen de vuurwals en de eigen soldaten ligt het Schipdonkkanaal van nauwelijks 23 meter breed. De loopgraafartillerie die het rechtstreeks vuren op de Duitse stellingen mogelijk zou hebben gemaakt stond ofwel nog voor het merendeel in de loopgrachten aan de IJzer of was ontbonden.

Volgens Valère De Boodt¹⁴ lag de oorzaak elders: *“De reden van deze mislukking was dat de vlotten van te ver moesten komen. Deze hadden ‘s nachts al ter plekke moeten zijn gebracht, zodat ze in minder dan vijf*

¹¹ Willy Quintyn uit Hansbeke heeft een kaart gemaakt met daarop de verwoestingen van Hansbeke.

¹² Zie elders in dit tijdschrift.

¹³ S. Huysman en E. Van den broek, *De Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland. Een systematische synthese*, Eeklo, 2011.

¹⁴ I. De Bruyne, a.w., p. 227.

minuten op het kanaal gelanceerd konden worden. Alle andere uitleg die men later aan de mislukking gaf, hield geen steek."

Wie heeft er gelijk, de leiding of de onderluitenant die zijn kritiek vanuit de onderbuik van de troepen laat horen? De waarheid ligt in het midden. Het falen is vaak een combinatie van factoren. Lt. kol. M. Weemaes heeft de vinger wel op de wonde gelegd. In die periode was het stafwerk op de nieuw geformeerde infanteriedivisies vaak beneden elk niveau. Verkeerde orders, orders te laat afgeven, tegenstrijdige orders... het was schering en inslag.

Dezelfde operatie in vorm en omvang werd door de Franse soldaten uitgevoerd in Nevele¹⁵. Zij faalden op een haar na ook in hun poging om het kanaal over te steken maar hun operatie werd op de uiterste flank van hun sector uitgevoerd met een minimum aan steun, de hoofdkrachtinspanning lag veel verder naar het zuiden. De Belgische operatie werd door een pas aangevoerde divisie met alle organieke elementen uitgevoerd, voltallig met alle diensten die ze normaal moeten hebben..

Uiteraard kon de genie het materiaal reeds ter plekke hebben, maar er was niet genoeg personeel van de genie beschikbaar zodat een deel van het 1ste Jagers Te Voet hulp bood om al het materiaal aan en over het kanaal te krijgen. In de strijd met de Duitse artillerie werd slechts één regiment artillerie ingezet als steun van de aanvallende infanteristen. Het organiek tweede regiment werd toegewezen aan de Franse troepen te Nevele. De aanval werd uitgevoerd als loyale bondgenoot in het kader van de legergroep Vlaanderen. Het Belgische leger wilde niet de reputatie krijgen het kneusje van de groep te zijn die niet in staat was de vijand van het eigen grondgebied te verdrijven. Elke intentie die voorbijgaat aan de intenties van de vijand is gedoemd te mislukken. De Duitsers waren van plan niet langer meer terug te trekken en vooral te vermijden dat de strijd op Duits grondgebied zou worden beëindigd.

De luchtsuprematie van de geallieerde luchtmacht leverde ook voldoende fotomateriaal over de sterkte van de Duitse stellingen. Britse bommenwerpers hebben ook de stelling op Durmen (Merendree) bestookt. Toch werd het bevel gegeven om aan te vallen waarbij het resultaat bijna volledig ten laste van de infanterie kwam. Het slagen van de opportunistische operatie was dus vooral een geval van geluk. Op de vraag naar de zin van de aanval is er één argument pro te noemen. De lijst van 210 gesneuvelde soldaten in deze regio vertoont een patroon. Ongeveer 60% is gesneuveld in de eerste zes dagen van de strijd rond het kanaal, slechts 40%

¹⁵ Zie verder in dit tijdschrift.

stierf tijdens de aanval van 31 oktober. Het Belgisch leger zat door de geografische ligging in problemen. De kruising van de kanalen en de vernielde bruggen creëerden een flessenhals waarbij Hansbeke het knelpunt werd. Het Belgisch leger verloor hoe dan ook manschappen door de voortdurende Duitse beschietingen.

Resultaat

Uiteindelijk zal het 4de Jagers Te Voet hier, voor zover geattesteerd, 40 soldaten onmiddellijk in de strijd verliezen. De 2de compagnie, waarin De Boodt dient, verliest luitenant De Doncker, soldaat Dufloy en korporaal De Clercq.

Het grootste verlies wordt echter geleden door het rechterbataljon. Vanaf de hoeve Cocquyt komen de 9de, 10de, 11de en 12de (mitrailleurscompagnie) in het open terrein naar het kanaal gelopen. Tegenover hen zit een ingegraven vijand langs de Bovenstraat (Landegem). Nog voor ze het kanaal kunnen bereiken, verliest het bataljon 20 soldaten. Dit is de helft van de geleden verliezen van het regiment.

Opvallend is ook dat de 1ste compagnie die noordelijk van de spoorweg opereert geen enkele soldaat verliest. In het linkerbataljon is het vooral de 3de compagnie die de meeste verliezen lijdt, dit is de compagnie die achter de 1ste en 2de positie heeft genomen. De inzet van de Duitse *Minenwefer* (mortieren) zal hier zeker toe bijgedragen hebben, naast het feit dat deze compagnie over geen enkele natuurlijke dekking beschikte. Ook de 4de (mitrailleurscompagnie) blijft buiten schot.

Valère De Boodt¹⁶ beseft dat hij aan een mogelijke dood is ontsnapt: *“Ik had de gevaarlijke opdracht gekregen om als eerste het kanaal over te steken en de aanval aan de overkant te leiden. Daar moest ik met mijn mannen het station van Landegem veroveren en een officiersverkenning uitvoeren om na te gaan welke huizen in het dorp nog bezet waren door de vijand. Een peloton verkenners zou ons begeleiden. Omdat we het kanaal niet over konden, verviel mijn opdracht. Gelukkig maar, want de kans was zeer klein dat ik mijn taak had kunnen volbrengen.”*

Was de aanval op Landegem te vermijden? Wisten de soldaten dat er vrede op komst was en gingen ze toch tot aanval over of hebben de

¹⁶ J. De Bruyne, *o.w.*, p. 227.

commandanten toch besloten een aanval op te zetten die mits een paar dagen uitstel volledig nutteloos zou worden?

Op 25 oktober 1918 verliest generaal Ludendorff de controle over zijn zenuwen en kondigt, voor een groot publiek, het verlies van de oorlog aan. Op 26 oktober ziet hij zijn fout in en biedt zijn ontslag aan de Keizer aan wat aanvaard wordt. Ludendorff adviseert om het leger langzaam te laten terugtrekken tot achter de Maas in een poging de winter door te komen. In het voorjaar kunnen de geallieerden kiezen, een bloedig lenteoffensief of vredesbesprekingen. De generaal heeft echter geen voeling meer met de bevolking die door zijn aankondiging een shock heeft gekregen. Op het moment dat de aanval op Landegem wordt ingezet, zijn er volop onlusten in Duitsland. Stakende fabrieksarbeiders en muitende matrozen beheersen vanaf die dag het straatbeeld. De soldaat aan het front, door censuur verstoken van het echte nieuws, heeft hier geen boodschap aan. Zijn voortbestaan hangt van uur tot uur af van het kunnen overleven in de loopgraven.

Op 9 november 1918 laat de nieuwe opperbevelhebber van het Duitse leger aan de Keizer weten dat de steun van het leger niet meer zeker is.

Op 11 november om 11.00 uur zwijgen uiteindelijk de wapens. Toch wordt er zelfs nog geschoten tot 10.59 uur. Tot op het einde bleven bepaalde generaals, zoals de Amerikaanse generaal Pershing, ervan overtuigd dat de overgave van het Duitse leger een fout was, enkel de volledige vernietiging was aanvaardbaar en bood garantie op eeuwige vrede. Op 11 november begon na zonsopgang nog een nieuwe Amerikaanse aanval op Stenay, een Frans stadje aan de Maas bij Lotharingen. Daar stierven 300 mensen terwijl de leiding wist dat de gevechten om 11 uur zouden stoppen.

Waren de soldaten op de hoogte van een nakende wapenstilstand? Het antwoord staat in het dagboek van Florimond Pynaert¹⁷.

Pas vanaf 10 november wordt er op het niveau van de hoofdkwartieren over een mogelijk einde van de oorlog gesproken. Maar dit is een politieke beslissing. Voor de militairen is het gewoon business as usual, ook al staan ze letterlijk aan de vooravond van het einde van vier jaar oorlog. Aan de Schelde wordt door het Belgische leger gewoon de volgende aanval, met overschrijding van een beschermde waterhindernis zoals in Landegem,

¹⁷ J. Luyssaert, Het oorlogsrelaas van Florimond Pynaert, de Landegemse vrijwilliger 1914-1918, in *Het Land van Nevele*, jg. 32 (2001), afl. 2, p. 133-138.

voorzien. Ook voor Valère De Boodt kwam de aankondiging van een wapenstilstand als een complete verrassing¹⁸.

“Op maandag 11 november kwam de eerste sergeant-majoor van de compagnie mij om 8.00 uur melden dat de wapenstilstand getekend was en dat de vijandelikheden om 11.00 uur gestaakt moesten worden. Dat nieuws konden we bijna niet geloven omdat de vijand nog steeds onze stellingen beschoot. Maar om 11.00 uur precies legden ze het vuur volledig stil. Gelukkig maar, want de overtocht van de Schelde had ons voor een bijna onmogelijke taak gesteld, wij hadden ongeveer vijfhonderd meter overstromd land moeten doorwaden om het dorp Schelderode dat op een hoogte lag te kunnen veroveren. Ik ben ervan overtuigd dat deze actie ons allemaal het leven had gekost.”

Alex Dhondt, Merendree

Geraadpleegde werken:

I. De Bruyne, *We zullen ze krijgen! Brancardiers aan het IJzerfront. 1914-1918*, Davidsfonds, Leuven, 2007.

S. Huysman en E. Van den broek, *De Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland. Een systematische synthese*, Eeklo, 2011.

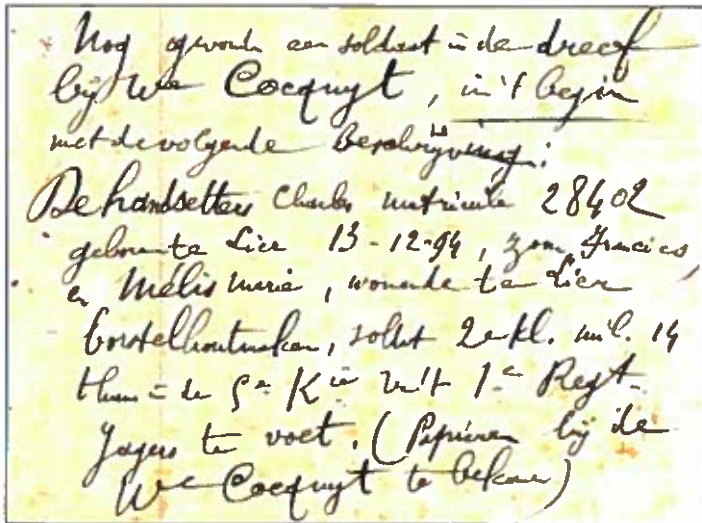
M. Weemaes, *Van de IJzer tot Brussel: het bevrijdingsoffensief van het Belgisch Leger, 28 september 1918*, Brussel, 1972.

¹⁸ I. De Bruyne, *o.w.*, p. 230-231.

DE DODENZORG NA DE GROTE OORLOG IN GROOT NEVELE

Op 11 november 1918 om 11.00 uur 's morgens zwijgen de wapens en eindigt de Eerste Wereldoorlog. De naoorlogse periode werd vooral gekenmerkt door opruimen en herstellen. Tientallen jaren zal het opruimen van de slagvelden, herstellen van de infrastructuur en van de handel in beslag nemen. In de streek van Nevele bestaat het opruimen vooral in het verzamelen van achtergebleven munitie, het begraven van de doden en het herstellen van huizen en kerken.

De dodenzorg in deze streek begint op 3 november 1918 maar het afsluiten van sommige dossiers zal pas in 1926 kunnen gebeuren. In die tijd was het enige communicatiemiddel de brief en die kon gemakkelijk tien dagen onderweg zijn. Pas na het herstellen van de telefooninfrastructuur vanaf 1921 is er een bijkomende mogelijkheid om snel inlichtingen in te winnen. De briefwisseling verliep steeds in het Frans wat ook tijdverlies betekende want voor vele families was lezen en schrijven in de moedertaal al een probleem. Een officieel schrijven kunnen lezen en verstaan, opgesteld in een ambtelijke taal en dan nog in het Frans was voor velen een brug te ver. Men deed dan een beroep op het lokale gemeentebestuur of kennissen om de brieven te vertalen en te beantwoorden.

* Nog op zoek een soldaat in de draef
bij We Cocquyt, in 't begin
met de volgende beschrijving:
De handsetter Charles matricula 28602
gebore te Lier 13-12-94, zoon Graciosa
& Melis Maria, wonende te Lier
Borstelantwerpen, soldat 2e kl. n° 14
thuis te 5^e K in wijk 1^e Regt.
Jagers te voet. (Papiërs bij de
We Cocquyt te bekomen)

DE ONTHULLING VAN HET MONUMENT VOOR DE SLACHTOFFERS GEVALLEN TIJDENS HET BEVRIJDINGSOFFENSIEF VAN LANDEGEM IN OKTOBER EN NOVEMBER 1918 OP 19 AUGUSTUS 2018

Voorgeschiedenis

In 1998 publiceerden we in ons familiekundig tijdschrift *Mensen van Toen* een artikeltje over Landegemse soldaten, oud-strijders en burgerlijke slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog¹. Voor het eerst vestigden we hierin de aandacht op de 24 slachtoffers van de gevechten aan het Schipdonkkanaal in Landegem in oktober-november 1918 die hun laatste rustplaats hebben gevonden op de militaire begraafplaats van Landegem. Het viel ons op dat van deze 24 slachtoffers er 15 sneuvelen te Landegem op 31 oktober 1918. Wat was er op die dag gebeurd?

Een aanzet tot antwoord op deze vraag verscheen in ons tijdschrift in 1975². De auteur Jacques De Vos geeft er een vertaling van een artikeltje dat in 1939 was verscheen in *La Belgique Militaire*. De juiste draagwijdte van dit artikeltje en het verband met de slachtoffers, begraven in Landegem, is mij toen ontgaan.

Pas bij de voorbereidende opzoekingen voor de uitgave van het oorlogsrelaas van de Landegemnaar Florimond Pynaert, die beschrijft hoe het Schipdonkkanaal tussen Landegem en Merendree werd veroverd³, hebben we uitgebreid het gemeentearchief van Nevele geconsulteerd.

Bij het doorbladeren van de inventaris viel ons oog op enkele archiefnummers onder de rubriek 'Eerste Wereldoorlog'. Al vlug bleek dat deze dozen een drukke briefwisseling bevatten tussen de militaire overheid, de nabestaanden van de gesneuvelen en de burgemeesters van Nevele en Landegem. Zo konden we een eerste (onvolledige) lijst

¹ J. Luyssaert, Landegemse soldaten, oud-strijders en burgerlijke slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog, in *Mensen van Toen*, jg. 8 (1998), afl. 2, p. 26-46.

² J. De Vos, Operatie Landegem oktober-november 1918, in *Het Land van Nevele*, jg. 6 (1975), afl. 3, p. 164-170.

³ J. Luyssaert, Oorlogsrelaas van Florimond Pynaert, de Landegemse vrijwilliger 1914-1918, in *Het Land van Nevele*, jg. 32 (2001), afl. 2, p. 133-147.

samenstellen met de namen van 166 gesneuvelden bij Landegem in oktober-november 1918⁴.

Wat er juist in die oktoberdagen was gebeurd en hoe deze vele militairen sneuvelden kwam pas aan het licht in het boek van Inge De Bruyne dat in 2007 verscheen⁵. In haar boek verwerkt ze het dagboek van haar grootvader Valère De Boodt, die als hulponderluitenant de gevechten leidde in oktober-november 1918 bij Landegem. In dat boek is ook de kaart afgedrukt met het aanvalsplan van Valère De Boodt. Inge De Bruyne bezorgde ons welwillend een scan van de originele kaart die zij in haar bezit had en dankzij dit aanvalsplan en het dagboek waren we in staat om het verloop de gevechten te reconstrueren⁶.

Herdenking van de Eerste Wereldoorlog in Nevele

Om de herdenkingsplechtigheden van de Eerste Wereldoorlog te coördineren en in goede banen te leiden, werd onder impuls van de heemkundige kring Het Land van Nevele op 10 oktober 2011 in het Erfgoedcentrum Het Land van Nevele het **Gemeentelijk Comité Grootte Oorlog 2014-2018** gesticht. Het Comité stond open voor alle verenigingen en personen die op de één of andere manier wilden meewerken aan het organiseren van activiteiten waarin op een waardige wijze de 100ste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog wordt herdacht.

Een monument voor de gesneuvelden van oktober-november 1918 in Landegem

Op de eerste vergadering van het Comité op 10 oktober 2011 werd beslist tot het "*Oprichten van een herdenkingspaneel voor de gesneuvelden aan het Schipdonkkanaal in Landegem of op een andere plaats.*" Het schepencollege steunde dit project en zorgde voor een financiële tussenkomst voor de realisatie van dit monument. Als ontwerp werd het aanvalsplan van hulponderluitenant Valère De Boodt genomen, die de

⁴ J. Luyssaert, m.m.v. A. Bollaert, A. Stevens en P. Tuytschaever, Nevelse gemeenten onder vuur en Duitse bezetting. Kleine mensen in de Grootte Oorlog, in *Het Land van Nevele*, jg. 39 (2008), afl. 4b, p.233-251.

⁵ I. De Bruyne, *We zullen ze krijgen! Brancardiers aan het IJzerfront. 1914-1918*, Leuven, 2007.

⁶ A. Dhondt, De aanval van het 4de Jagers te Voet op Landegem op 31 oktober 1918, in *Het Land van Nevele*, jg. 49 (2018), afl. 3, p.5-19.

aanval op 31 oktober 1918 leidde. Het eerste ontwerp werd getekend door José da Cruz (Antwerpen) en verder afgewerkt door Lies Dierckx (Nevele). Het bestaat uit een plaat in Cortenstaal. Deze stalen plaat van 10 mm dikte en afmetingen 120 op 140 cm werd uit één stuk gemaakt. Staal symboliseert wapens en munitie. Kanonnen, granaten, geweren, munitie en machinegeweren waren van staal. In het horizontale deel van de plaat is het aanvalsplan van Valère De Boodt in gestileerde vorm weergegeven.

*Het monument.
(Foto Johan Cornelis)*

De ronde opening in het horizontale gedeelte van de plaat symboliseert het vizier van het kanon. De artillerie was grotendeels voor de vernielingen verantwoordelijk. Symbolisch is dit vizier op de kerktoren van Landegem gericht die eind oktober 1918 door de Belgische artillerie werd beschoten. Na enkele voltreffers op de basis van de toren viel deze in de kerk.

Het onregelmatig metselwerk van de mantel rond het monument symboliseert de puinen van de vernielde woningen in Landegem. Voor dit metselwerk werd afbraakmateriaal van een gesloopte woning uit Poesele gebruikt.

De lege munitiekist rechts van de stenen mantel staat symbool voor de dood. In een lijst staan de 210 namen van militairen van wie onbetwistbaar bewezen is dat zij tussen 19 oktober 1918 en 18 november 1918, hier ter plaatse of aan de verwondingen, opgelopen aan dit deel van het front zijn gesneuveld. Deze lijst is dus naar alle waarschijnlijkheid niet volledig.

Vooraan het monument, onder de metalen plaat, bevindt zich een schuif. Op het bord in deze schuif staan: een foto van Valère De Boodt, de officier die in zijn dagboek de aanval heeft beschreven; de tekst die hij noteerde als geheugensteuntje, met in vertaling een verklaring van enkele symbolen op de gravure en een afbeelding van het plan en tenslotte een korte levensloop van Valère De Boodt.

Realisatie van het monument

Het aanvalsplan in de plaat werd gegraveerd door de firma Nijdeken uit Hengelo (Nederland). Voor het lassen van de stoel van het monument zorgden de leerlingen van het VTI Deinze en het betonnen fundament en de bakstenen mantel werden geconstrueerd door het technisch personeel van de gemeente Nevele.

Onthullingsplechtigheid op 19 augustus 2018

In aanwezigheid van enkele nabestaanden van de 210 gesneuvelde soldaten werd op zondag 19 augustus in de Brouwerijstraat het monument plechtig onthuld.

Eregasten waren o.m. de zoon en dochters en enkele kleinkinderen van hulponderluitenant Valère De Boodt die op 31 oktober 1918 de aanval bij Landegem leidde.

Jan Luyssaert verwelkomde de meer dan 600 aanwezigen als volgt:

Als voorzitter van het Gemeentelijk comité Grote Oorlog 2014-2018 heet ik u allen welkom. Het bleek bijna onmogelijk om na 100 jaar nog nabestaanden van de 210 militairen die hier gesneuveld zijn op te zoeken. Ik ben dan bijzonder verheugd om hier toch enkele families te mogen verwelkomen.

Tijdens het Belgische eindoffensief staat op 31 oktober 1918 hulponderluitenant Valère De Boodt met drie bataljons van het 4de Jagers Te Voet aan de westelijke oever van dit Schipdonkkanaal. Zijn opdracht luidt: het kanaal oversteken en Landegem op de Duitse bezetter veroveren.

Bij een eerste poging om het kanaal te naderen werden 32 mannen gedood en 82 gewond door het hevige Duitse mitrailleurvuur. De aanval was mislukt.

De volgende dag werden ze onophoudelijk door de vijand beschoten. De Belgische troepen trokken zich terug in de boerderijen van de Heirenthoek. Tussen 31 oktober en 2 november lieten in het totaal 210 Belgische soldaten hier bij Landegem het leven tijdens de gevechten zelf of kort daarna in een hospitaal.

In het historische geheugen waren deze slachtoffers vergeten. Na tien jaar opzoekingen zijn we erin geslaagd deze 210 slachtoffers opnieuw een naam te geven.

Honderd jaar na deze gevechten aan het Schipdonkkanaal wordt hier vandaag voor deze vergeten gesneuvelden dit monument onthuld. Het stelt het aanvalsplan voor van hun aanvoerder Valère De Boodt. Door een vizier in het monument kijkt men op de kerk en het dorp van Landegem. In een munitiekoffer ligt de lijst met de namen van de 210 gesneuvelden en in een lade kan de bezoeker meer uitleg lezen over Valère De Boodt en zijn aanvalsplan. De mantel rond het monument is in ruwe afbraaksteen gemetseld en stelt de vernielingen en de heropbouw van Landegem voor. Dankzij de materiële en financiële steun van de gemeente Nevele kon dit project gerealiseerd worden.

Alex Dhont en Jan Luysaert die de plechtigheid in goede banen leidden in het gezelschap van Inge De Bruyne, kleindochter van Valère De Boodt.

(Foto Rita Bisschop)

Een bijzondere genodigde was Inge De Bruyne die de oorlogsherinneringen van haar grootvader neerschreef. Als eerbetoon aan de 210 gesneuvelden had zij op het monument zijn ereteken en zijn schouderstukken neergelegd. Sereen en in stilte onthulde zij het monument.

In zijn toespraak vroeg luitenant-kolonel van het vliegwezen Van Heuverswyn vooral aandacht voor het dreigend personeelstekort in het Belgisch leger.

De voorziene parade van de colonne De Bevrijding passeerde met enige vertraging voorbij de vele aanwezigen.

Mariette Vandevelde, voorzitter van de NSB-afdeling Nevele-Poesele-Hansbeke-Merendree-Vosselare; leidde de bloemenhulde; tientallen verenigingen legden op het monument een bloemenkrans neer.

*Het neerleggen van de bloemenkrans van NSB-Landegem door Julien Van Hecke onder het waakzaam oog van Mariette Van de Velde die de bloemenhulde leidde. Achter de heer Van Hecke zien we o.a. luitenant-kolonel van het vliegwezen Van Heuverswyn en de burgemeesters Johan Cornelis (Nevele) en Jan Vermeulen (Deinze).
(Foto Rita Bisschop)*

De plechtigheid werd afgesloten met de toespraak van burgemeester Johan Cornelis.

Geachte aanwezigen in al jullie graden.

Een bijzonder hartelijk welkom aan de nabestaanden van hen die wij hier vandaag herdenken, de slachtoffers van het bevrijdingsoffensief van oktober-november 1918.

Wij herdenken hier vandaag een strijd die gevoerd werd door mensen die elkaar niet kenden en ook niets tegen elkaar hadden op bevel van mensen die elkaar wel kenden en wel iets tegen elkaar hadden.

Wij herdenken een element uit de Eerste Wereldoorlog dat zo tastbaar dicht bij ons was en is.

Wij herdenken een element uit een oorlog gevoerd door mensen, behorende tot het mens-dom. Mensen kunnen groot zijn en zijn tot grootse dingen in staat maar in geval van oorlog kan de mens klein, zeer klein zijn.

De geschiedenis kunnen wij niet herschrijven! De toekomst kunnen wij bepalen door groot te zijn en zij die in hun grootsheid klein zijn een halt toe te roepen.

De geschiedenis kunnen wij niet herschrijven. We kunnen en moeten er lessen uit trekken!

We kunnen en mogen de stemmen van al die soldaten waar ook ter wereld niet vergeten!

Stemmen die schreeuwden om vrede, om terug naar huis te mogen, om de gewone draad van hun leven, een leven dat nog moest beginnen, terug op te nemen.

Het is goed dat op momenten als dit, alle door oorlogsgeweld gesmoorde stemmen voor vrede blijvend gehoord worden.

Nu hier. Elke avond aan de Menenpoort, elk jaar op zovele plaatsen op 11 november, om het even op welk tijdstip, waar ook ter wereld.

Ik wil hier vandaag hulde brengen aan elke soldaat die mee gesleurd is in welke oorlog ook.

In het bijzonder aan hen die hier gesneuveld zijn tijdens het bevrijdingsoffensief om ons te bevrijden.

Ik wil hulde brengen aan alle mensen die de vredesboodschap uitdragen en woorden omzetten in daden.

Hulde aan de ouderen die de jonge mensen, de generatie van morgen, attent maken op het belang van de vrede.

Aan hen die de jongeren de weg van de dialoog aanleren.

We kunnen de geschiedenis niet herschrijven.

De graven en monumenten als dit blijven herinneren aan een gruwel die we niet mogen vergeten en die ons, bij elke uitvoering van 'te velde' en de 'last post' energie moet geven, te ijveren voor vrede.

Jammer genoeg zijn er te veel documentaires over de in het verleden gevoerde oorlogen. Oorlogen soms ver van ons bed maar ook hier bij ons, op deze plaats waar mensen hun leven gegeven hebben voor onze vrijheid.

Mensen die hier vandaag een tastbare blijvend eerbetoon vinden in dit monument.

Laten wij de betekenis van dit monument integreren in elke dag van ons leven en doorgeven aan de komende generaties zodat de vredesgedachte levendig wordt gehouden en elke mens waar ook ter wereld kan genieten van vrijheid in een respectvolle, verdraagzame wereld.

Laat ons er vandaag aan beginnen want ijveren voor vrede mag niet uitgesteld worden

Elk op een mens gericht wapen is een aanslag op de mensheid en een stap in de richting van het mens-dom

Tot slot bood de gemeente Nevele een receptie aan in de voetbalkantine van Landegem. Julien Van Hecke, voorzitter van de NSB Landegem, dankte iedereen die had meegewerkt tot de realisatie van het monument en aan het welslagen van de onthullingsplechtigheid.

Jan Luyssaert

Merendree